
نقش بخش خدمات در تحول اقتصادی اوکازدا: فرصت‌ها و چالش‌ها برای رشد پایدار

اوگاندا هدف بزرگی برای رشد ده برابری اقتصاد خود در ۱۶ سال آینده تعیین کرده است. برای دستیابی به این هدف، پژوهش حاضر نشان می‌دهد نیروی کار قابل توجهی باید از بخش کشاورزی به صنایع و فعالیت‌های پر بازده‌تر در شهرها منتقل شود. این گزارش تحلیلی که در مرکز رشد بین‌المللی مدرسه اقتصاد و علوم سیاسی لندن تهیه شده است، به شرح ذیل به اقتصاد اوگاندا می‌پردازد.

برنامه گذار به رشد اقتصادی خدمات محور

دولت اوگاندا در «چهارمین برنامه توسعه ملی»^۲ تصریح کرده است که اقتصاد این کشور از سال ۲۰۲۴ تا ۲۰۴۰ باید تا ده برابر رشد پیدا کند. این هدف نیازمند تحولی ساختاری به مفهوم انتقال نیروی کار از فعالیت‌های کم‌بازده به فعالیت‌های پر بازده است. صنعت کشاورزی که بزرگ‌ترین منبع اشتغال در اوگاندا محسوب می‌شود، به دلیل بهره‌وری پایین و ساختار غیررسمی آن، باید جای خود را به بخش‌های پویاتر بدهد. برای دستیابی به رشد پایدار و بلندمدت، بسیاری از شاغلان در بخش کشاورزی باید به سمت خدمات سوق پیدا کنند.

در حال حاضر، بخش خدمات که ۲۶ درصد از نیروی کار این کشور را به خود اختصاص داده، در حال گسترش است. این بخش نه تنها ستون مهمی در اقتصاد اوگاندا به شمار می‌رود، بلکه نقشی اساسی در صادرات کشور ایفا می‌کند. در هشتمین نشست مجمع رشد اقتصادی اوگاندا که با همکاری وزارت دارایی، برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی و مرکز بین‌المللی رشد در روزهای ۲۰ تا ۳۰ اوت ۲۰۲۴ برگزار شد، اهمیت رشد خدمات محور برای آینده اقتصادی اوگاندا نیز مورد بررسی قرار گرفت. همچنین، این مجمع بر چگونگی تقویت رقابت‌پذیری اوگاندا برای دستیابی به رشد اقتصادی پایدار تمرکز داشته است، آن هم در شرایطی که با چالش‌هایی همچون کاهش جریان سرمایه، افزایش نرخ بهره جهانی، سیاست‌های حمایت‌گرایانه، تنش‌های ژئوپلیتیکی و خطرات تغییرات اقلیمی روبه‌رو است. پیشنهادهای سیاستی این نشست به تدوین راهبرد بودجه ملی سال ۲۰۲۶-۲۰۲۵ کمک خواهد کرد. محورهای اصلی این مجمع نیز عبارت بوده‌اند از:

- تدوین راهبرد رشد برای تحول ساختاری؛
- سیاست‌گذاری صنعتی؛
- تبدیل چالش‌های تغییرات اقلیمی به فرصت‌های رشد؛
- رفع موانع مالی؛
- تبدیل کشاورزی معیشتی به رشد شهری؛
- توسعه خدمات با بهره‌وری بالا.

¹ International Growth Centre

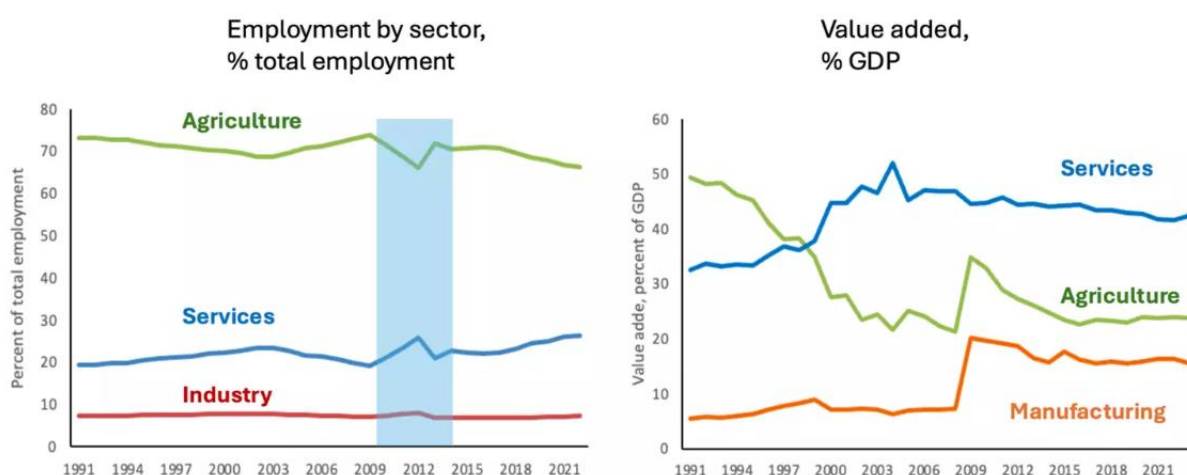
² National Development Plan IV

نقش خدمات در تحول اقتصادی اوگاندا

برخلاف کشورهای پردرآمد که نیروی کار خود را ابتدا از کشاورزی به صنعت و سپس به خدمات منتقل کرده‌اند، کشورهای با درآمد کم و متوسط مانند اوگاندا، مستقیماً از کشاورزی به خدمات روی آورده‌اند که یکی از دلایل این موضوع، نیاز کمتر صنعت مدرن به نیروی انسانی و نیاز بیشتر به مهارت‌های تخصصی‌تر عنوان می‌شود. همچنین، رقابت شدید در بخش تولید و منطقه‌ای شدن زنجیره‌های تامین، ورود کشورهای کم‌درآمد به این بازارها را بیش از پیش دشوار کرده است. اندرو وومر اقتصاددان مرکز بین‌المللی رشد، به اهمیت فزاینده خدمات در تحولات ساختاری اوگاندا و آفریقا اشاره کرده است؛ بر اساس داده‌ها، بیش از ۸۰ درصد از تحولات ساختاری آفریقا بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸ به دلیل انتقال نیروی کار از کشاورزی به خدمات بوده است. در اوگاندا، بخش خدمات نه تنها بزرگ‌ترین سهم را در تولید ناخالص داخلی دارد، بلکه در سال ۲۰۱۹ حدود ۳۶ درصد از کل صادرات کشور را تشکیل داده است.

وقتی شوک‌هایی به بخش کشاورزی اوگاندا وارد می‌شود، نیروی کار کشاورزی بیشتر به سمت خدمات سوق پیدا می‌کند تا بخش صنعت (همان‌گونه که در قسمت سایه‌دار تصویر شماره ۱ ملاحظه می‌شود). به همین دلیل، خدمات می‌تواند گزینه‌ای طبیعی‌تر برای جذب نیروی کار مازاد کشاورزی باشد. در واقع، بخش خدمات طیف گسترده‌ای از کارها را از خدمات خانگی با نیاز به مهارت پایین گرفته تا خدمات تجاری، اجتماعی و دانش‌محور با نیاز به مهارت بالا شامل می‌شود. در آغاز، بیشتر افراد خارج‌شده از کشاورزی، وارد مشاغل خدماتی با مهارت پایین می‌شوند، اما برای رشد پایدار در بلندمدت، پیشنهاد شده است که اوگاندا به توسعه مشاغل خدماتی با مهارت بالا توجه بیشتری داشته باشد.

شکل ۱: اشتغال و ارزش افزوده (درصد تولید ناخالص داخلی) در اوگاندا

ملاحظه: در اوگاندا، شوک‌های بخش کشاورزی معمولاً باعث انتقال نیروی کار به بخش خدمات می‌شوند، نه صنعت. بخش خدمات، بزرگ‌ترین سهم را در تولید ناخالص داخلی دارد و در سال ۲۰۱۹، حدود ۳۶ درصد از کل صادرات کشور را تشکیل داده است. (منبع: شاخص‌های توسعه جهانی بانک جهانی)

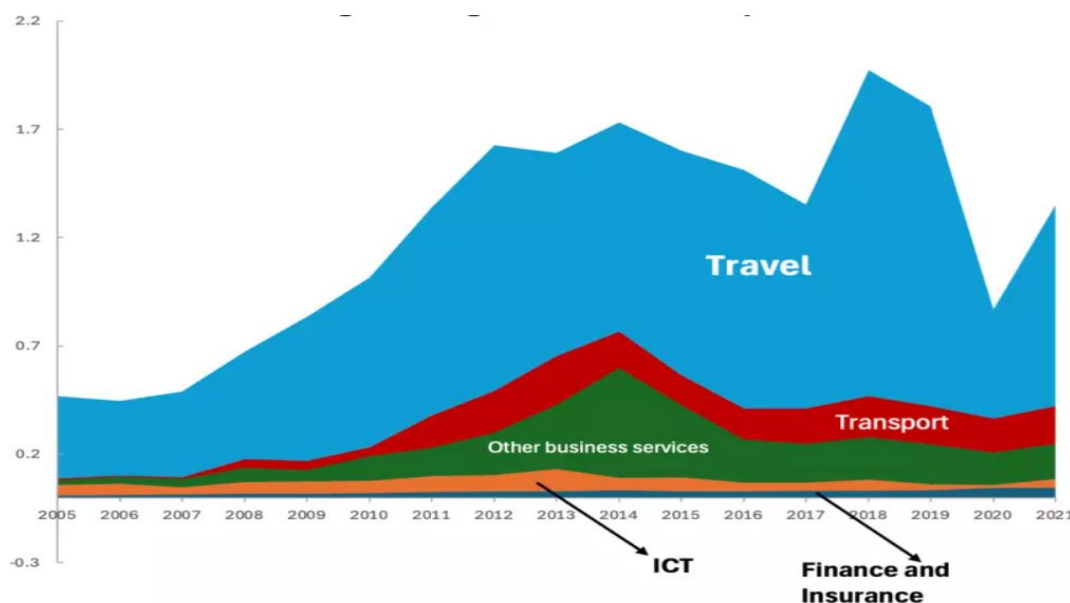
³ Andrew Womer

⁴ World Development Indicators

گردشگری: بزرگ‌ترین بخش خدماتی اوگاندا

ویلبر اهبوا^۵ استاد دانشگاه ماکرره استدلال می‌کند گردشگری می‌تواند عامل مهمی در رشد اقتصادی اوگاندا باشد. از نظر تحولات ساختاری، گردشگری جذاب است، چرا که هم فرصت‌های شغلی زیادی ایجاد می‌کند و هم نیروی کار با مهارت پایین و بالا را به کار می‌گیرد. سرمایه اولیه برای راه‌اندازی کسب‌وکار در این حوزه نیز نسبتاً پایین است. علاوه بر این، توزیع متوازن منابع طبیعی اوگاندا که برای گردشگران خارجی جذاب است، می‌تواند باعث توسعه متوازن مناطق مختلف کشور شود.

شکل ۲: صادرات خدمات اوگاندا (میلیارد دلار)

ملاحظه: گردشگری بزرگ‌ترین بخش صادرات خدمات اوگاندا است. (منبع: داده‌های سالانه سازمان تجارت جهانی درباره تجارت خدمات)

ویلبر اهبوا بر این باور است که برای توسعه صنعت گردشگری اوگاندا، باید اولویت‌هایی در سیاست‌گذاری اقتصادی مد نظر قرار گیرد که شامل موارد زیر است:

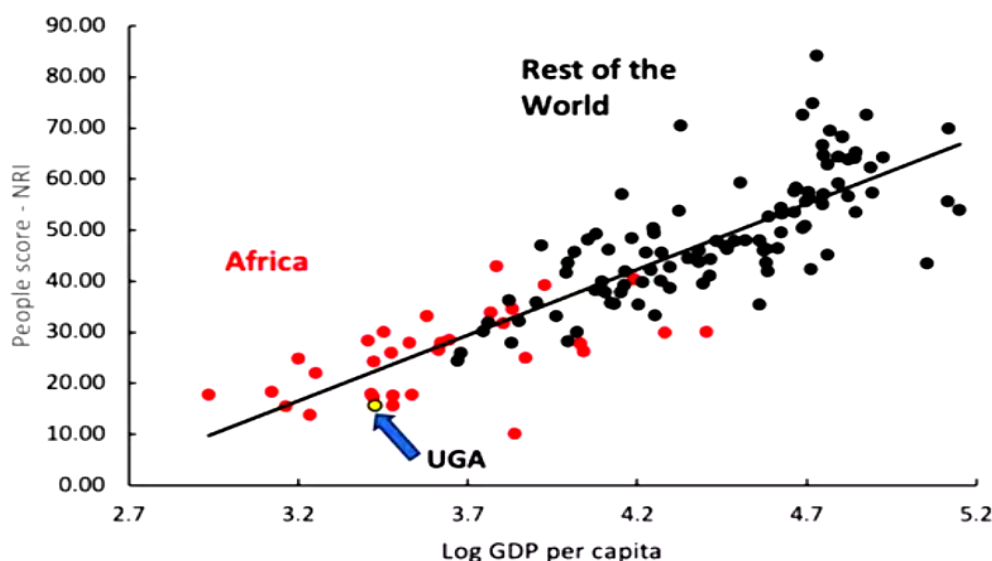
- معافیت مالیاتی برای صنعت گردشگری، هماهنگ‌سازی نظام مالیاتی و ایجاد صندوق سرمایه‌گذاری گردشگری برای کارآفرینان، که با محدودیت‌های مالی مواجه هستند.
- بهبود تصویر و برند اوگاندا به‌عنوان مقصدی جذاب برای گردشگران بین‌المللی. این هدف می‌تواند از طریق تبلیغات و کمپین‌های بازاریابی در بازارهای پرطرفیت محقق شود.
- بهبود مدیریت حیات وحش با تمرکز بر جلوگیری از شکار غیرقانونی، کاهش تعارضات بین انسان و حیوانات، و حذف گونه‌های مهاجم از پارک‌های ملی.

- توسعه زیرساخت‌های گردشگری مانند بهبود جاده‌های دسترسی به جاذبه‌های اصلی و ارتقای سایت‌های گردشگری کمتر شناخته شده اما با پتانسیل بالا، مانند ذخیره گاه حیات وحش بیان اوپه⁶.
- تقویت مهارت نیروی کار از طریق موسساتی نظیر «موسسه آموزش هتل داری و گردشگری» برای تضمین تجربه‌ای مطلوب برای گردشگران، که نقش قابل توجهی در تقویت برند گردشگری اوگاندا دارد.

سرمایه‌گذاری در مهارت‌ها و زیرساخت‌های مرتبط با فناوری اطلاعات و ارتباطات

سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند از دو طریق به اقتصاد اوگاندا کمک کند: پذیرش فناوری‌های جدید و افزایش بهره‌وری نیروی کار و شرکت‌ها. بر اساس شاخص آمادگی شبکه، اوگاندا از بسیاری از کشورهای کم‌درآمد در حوزه توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات عقب‌تر است. برای رفع این فاصله، اوگاندا می‌تواند با همکاری بخش خصوصی، ضمن افزایش برنامه‌های آموزشی در این حوزه، پوشش پهنای باند اینترنت را گسترش دهد. افزایش مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات به طور مستقیم با رشد تولید ناخالص داخلی سرانه مرتبط است (مطابق شکل ۳). بهره‌وری بالای نیروی کار در همین بخش نیز نشان می‌دهد که حتی افزایش اندک تعداد نیروی کار در این بخش می‌تواند در افزایش درآمد کلی موثر باشد.

شکل ۳: سرمایه انسانی حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات در آفریقا در مقایسه با سایر نقاط جهان

ملاحظه: هرچه نیروی کار در بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات مهارت بیشتری داشته باشد، تولید ناخالص داخلی کشور نیز بیشتر خواهد بود. (منبع: شاخص آمادگی شبکه)

تحقیقات نشان داده است که سرمایه‌گذاری در پهنای باند اینترنت در منطقه آفریقای جنوب صحرا ضمن ایجاد فرصت‌های شغلی جدیدی برای نیروی کار با مهارت‌های مختلف، رشد اقتصادی را افزایش داده و باعث ارتقای سطح تحصیلات می‌شود. گسترش پهنای باند اثرات گسترده‌ای دارد، چرا که خدمات

⁶ Pian Upe Wildlife

⁷ Network Readiness Index (NRI)

دیجیتال تقریباً در تمامی فعالیتهای اقتصادی نقش دارند. این خدمات به اطلاع‌رسانی بهتر به مصرف‌کنندگان، کاهش فاصله میان مشتریان و کسب‌وکارها، و تسهیل معاملات اقتصادی (مانند سامانه‌های پرداخت‌های الکترونیکی از طریق گوشی همراه) کمک می‌کند.

رسمی‌سازی بخش خرده‌فروشی

بخش خرده‌فروشی ۱۸ درصد از نیروی کار اوگاندا را به خود اختصاص داده و از نظر بهره‌وری با بخش تولید رقابت می‌کند. برخلاف بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات و همچنین خدمات دانش‌محور، این بخش نیروی کار با مهارت پایین را جذب می‌کند که برای اوگاندا و آفریقای جنوب صحرا با جمعیتی جوان و رو به رشد، بسیار مهم است. خرده‌فروشان بزرگ و رسمی می‌توانند فرصت‌های شغلی بیشتری ایجاد کرده و ظرفیت تامین‌کنندگان داخلی را افزایش دهند. به‌عنوان مثال، ورود والمارت به مکزیک، مشاغل باکیفیت‌تر، کالاهای ارزان‌تر و بهره‌وری بالاتر شرکت‌های داخلی را به همراه داشت. با این حال، نبود زیرساخت‌های کافی و تعرفه‌های سنگین بر کالاهای وارداتی، از موانع اصلی رسمی‌سازی بخش خرده‌فروشی در آفریقا محسوب می‌شود.

جمع‌بندی

خدمات، نقش مهمی در تحول ساختاری اوگاندا و دستیابی به اهداف برنامه ملی توسعه ایفا می‌کند. گردشگری، به‌عنوان بزرگ‌ترین صادرات خدمات اوگاندا، فرصتی برای تحول اقتصادی محسوب می‌شود، چرا که هم نیروی کار ماهر و هم غیرماهر را به کار می‌گیرد و به دلیل منابع طبیعی منحصربه‌فرد اوگاندا، ظرفیت بالایی برای رشد دارد. بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز به دلیل بهره‌وری بالای نیروی کار خود، می‌تواند در رشد اقتصادی اوگاندا نقش موثری داشته باشد. از سوی دیگر، بخش خرده‌فروشی با جذب نیروی کار غیرماهر از مناطق روستایی، می‌تواند به یکی از ابزارهای مهم سیاست‌گذاری تبدیل شود.